
Уладзімір Сьцяпан

...ад непазьбежных навінаў
нават адключаны тэлефон не ўратае...

Дзьве навэлы

ПА ТОЙ БОК НОЧЫ

У мяне заўсёды была і ёсьць упэўненасьць, што ў жыцьці няма выпадковасьцяў, усё зьвязана, зьнітавана, пераплецена, і, на першы погляд, падзеі, далёкія ў часе і па месцы дзеяньня – пачатак і працяг адно другога... Ланцуг – імя якому – жыцьцё.

Залева...Парасон не ратуе. Раптоўны вецер выдзірае, разломвае, выхоплівае яго з рук. Што такое парасон супраць сапраўднай летняй залевы? Маланка, грукат перуна, перакуленьня пластыкавыя крэслы вулічных кавярняў і зьнявечаныя ветрам стракатыя парасоны. Праз сотню крокаў нічога не відаць...

...На століку гарэлка, попельніца з цыгарэтай,

ад якой уздымаецца струменьчык шызага дыму... і гісторыя – насамрэч дзіўная...

Восем гадоў таму я пазычыў Кастусю грошы. Пазычаць не хацелася, добра памятаю, але ж даў... Грошы, хоць і са спазьненнем – вярнуліся. Праз год грошы спатрэбіліся мне. Зьвярнуўся да Кастуся, бо ведаў, што ён «падняўся» і пры «бабках». Не нахабна і жорстка, што было б лепш, а спакойна і нават ласкава, ён адмовіў. Спаслаўся на цяжкія часы, а калі яны былі лепшыя, на тое, што грошы ў справе і вытаргнуць патрэбную суму ён ня можа, калі толькі праз месяц ці два. Ні праз месяц, ні праз год я да яго не зьвярнуўся... Выкрасьліў Кастуся Троса з нататніка. Ён перастаў для мяне існаваць.

...Піўны бар – бліжэйшае месца пад дахам. Паўцёмны, ня вельмі ўтульны, са сваімі стальмі наведнікамі, і такімі ж выпадковымі, як і я. Над стойкай успыхвае, быццам змагаецца з маланкай, экран тэлевізара. Рэклама! Кліп! Рэклама!..

З келіхам у руцэ і мокрым, аж цячэ, парасонам азіраюся, шукаю вольнае месца, каб перачакаць залеву...

Кастусь Трос (Трос – прозьвішча і мянушка адначасова) крануў мяне за плячо... Столік у самым далёкім і цёмным куце побач з акном. Шторы шчыльна ссунутыя. Гарэлка, попельніца... і навальніца там, за сьценамі.

Спрабую схаваць сполах, стараюся на Кастуся не глядзець, але вочы самі...

— Што, спалохаўся? — голас той жа, толькі самаўпэўненасьці бракуе.

Рукі, шыя, падбароддзе ў чырвона-шэрай каросьце. На парэпанных пальцах амаль няма пазногцяў.

— Ну, што скажаш?

— Нават і ня ведаю.

— Ты пі. Гарэлкі, хочаш, пліхну... Хвароба не перадаецца, — кажа Кастусь і сваім кілішкам чокаецца з маім келіхам.

Узьнікае думка, што лепш было б пайсьці залевай, змокнуць, як сабаку...

У тых часы, калі мы пазнаёміліся, Кастусь ганяў машыны з Захаду ў Беларусь, а калі трэба, то і далей, нават за Урал.

Перагоншыкі – людзі не зусім звычайныя. Як у кожнай справе прафесія, занятак зьмяняе чалавека. Рызыка, паліцыя, міліцыя, бандыты, вялікія наяўныя грошы, памежнікі, мытнікі, дакументы, з большага падробныя, хабар, зброя і гэтак далей. Перагоншчыкі – не бандыты, але і сумленнымі іх не назавеш. Шмат у іх працы трымаецца на слове: паабяцаў – зрабі. Не зрабіў – адказвай.

Кастусю, ведаю, шанцавала. Танна купляў, а часам краў машыны там, а тут задорага прадаваў.

Вялізны – пад два метры, дужы, але хуткі і абаяльны. Бабы, як ён казаў, на яго вешаліся, а ён не адмаўляў ні непрыгожым, ні састарэлым... Яго хапала на ўсіх: жонку, каханак, знаёмых, на прастыгутак Гамбурга і Варшавы, Цюрыха, Уроцлава, Брэста, Гародні, Менску.

— Гэтая брыда па ўсім целе... На сьпіне, дупе, на сьцёгнах і нават там, на ім... Не магу больш... Ты гэтага не зразумееш.

— А як яна называецца?

— Доктары дзівяцца... Сукі... Кажуць, што такой ня бачылі. Адзін перад адным хваляцца... А я бабу трахнуць не магу... Баліць... Як у полымя, ці ў кіслату трапляе...

Кастусь п'е гарэлку, на мяне глядзіць так, быццам я магу дапамагчы.

— А піць табе можна?

— Нельга... Каб ты толькі ведаў, каб ты толькі ведаў, колькі я на лекі зьвёў... На дактароў блядскіх, на бальніцы, на шпіталі, на бабуляк і дзядкоў – каб іх... Ніхто ж не адмаўляецца... Кожны абяцае хваробу перамагчы... Я ж на Мёртвае мора тройчы ездзіў. Гэта жах... У ваду заходзіш – быццам скуру жыўцом злупліваюць... А ты як...

— ...

— Зразумела.

— ...

— А мяне жонка кінула... Сьпілася, сучка... Гідлівая, сучка. Ня верыла, што хвароба не перадаецца.

— А даўно?

— Два гады.

Пра незаробленыя грошы і незалечаныя хваробы чалавек можа гаварыць доўга і ўпарта.

— А Віцкі няма... Паехаў без мяне, са мной жа не паедзеш... На мяжы Германіі і Польшчы паклалі... А хто, ня ведаю, зрэшты якая розьніца хто: пань, ці фрыцы... Бяз розьніцы.

Вочы майго суразмоўцы цямнелі, правальваліся ў вачніцы.

.....

— Я таго салдата вась гэтымі рукамі прыдушыў бы... Усё праз яго, хрыпеў Кастусь і цягнуўся да маёй шыі зьнявечанымі хваробай пальцамі.

У душы мастака, літаратара-творцы ёсьць кволае спадзяваньне, слабенькая надзея, што прыдуманая ім, перажытае, а потым перанесенае на палатно, паперу, ператворанае ў словы, выявы, вобразы – уратуе яго і лёс будзе літасьцівым, непазьбежнае абміне. Але гэта, ведаю, адно спадзяваньні... На жаль. Ад непазьбежных навінаў нават адключаны тэлефон не ўратуе.

...Першы нумар беларускай газеты «Свабода» надрукаваў на разгортцы чатыры з васьмі карцінаў пад агульнай назвай «Страшны суд». На кожным з палотнаў – зьнявечаная галава, паўразбураная сьмяротнай хваробай – ракам скуры. Чаму менавіта гэты твор абрала рэдакцыя для першага нумара цалкам зразумела. А што яшчэ можна прыдумаць і надрукаваць, каб скалануць і зрушыць сьвядомасьць чытача? Шэрыя, з паліграфічным растрам фотаздымкі палотнаў «білі

па мазгах» мацней за самыя гучныя лозунгі, шчырыя артыкулы і самыя дакладныя лічбы...

Да моманту надрукаваньня палотны, амаль дзесяць гадоў нікому невядомыя, захоўваліся ў сутарэньнях Дома Літаратара, разам са сто-самі, крыж на крыж перавязаных шпагатам, старых часопісаў, зжаў-целых газетаў і непатрэбных кніг.

...Халоднай вясной тысяча дзевяцьсот семдзсят дзвятага году я з сябрам набыў у кнігарні «Дружба» насупраць уваходу ў Парк Ча-люскінцаў невялікую польскую кніжачку ў мяккай вокладцы. Раней і пазьней у той кнігарні я набываў кніжкі адно па мастацтве. Ня памятаю колькі яна каштавала, але думаю, што ня шмат, а вось не-прыемнасьцяў праз яе, як у маім жыцьці, так і ў жыцьці сябра дадалася. Кніжка тая была медыцынская: тэкст і два дзесяткі фотаздымкаў на ўсю старонку. Фотакарткі чорна-белыя: дзеці, мужчыны, жанчыны – розныя ўзросты, ад немаўляці да зусім старых. Рак скуры буйным планам, нават у паталагічным набліжэньні. Ад здымкаў калаціла, перахоплівала дыханьне, круціла ў жываце. Разглядаць доўга такое цяжка, але мы разглядалі.

Летам таго ж году нам давялося працаваць на рэстаўрацыі касьцёлу ў Мсьціславе. Мы – студэнты-мастакі, лічылі сябе, і не безпадстаўна, геніямі. У дваццаць, калі яшчэ амаль нічога ня зроблена, а наперадзе доўгае жыцьцё, такое даравальна. А калі ты геній, то паводзіць і працаваць павінен адпаведна. Думаць-разважаць мусіш не над дробнымі тэмачкамі і праблемамі, а над вялікімі, усеабдымнымі... Максімалізм, адсутнасьць аўтарытэтаў, сьмеласьць на мяжы з нахабствам – усё гэта было, не адняць.

Над баракальнымі фрэскамі: анёлы, кветкі-лілеі, капітэлі, сьвятыя, паўсьцертыя часам – працавалі з раньня да вечару, аж пакуль у кась-цёле не рабілася сутонліва-змрочна. А потым, калі злазілі з рышта-ваньняў на зямлю (адкуль толькі сілы браліся) – зноў працавалі...

Мы прывезьлі ў Мсьціслаў дванаццаць палотнаў памерам пяцьд-зесят на семдзсят сантыметраў. Фармат стандартны: што перадавіка вытворчасьці напісаць, піянера-героя, ці дзеяча тагачаснага палітбюро.

Кніжачка «Рак скуры», набытая халоднай вясной, прыдалася гара-чым летам. Мы вырашылі стварыць свой «Страшны суд», стварыць так, як разумелі на той час. А што? Чым мы горшыя за Мікеланджэла Буанароці, Дантэ Аліг'еры, Іераніма Босха, Агюста Радэна?..

Па вечарах, начах, сьлепячы вочы, па выхадных – мы пераносілі фотаздымкі на палатно, павялічвалі ў дзесяткі разоў сьмяротныя раз-бурэньні, якія несла з сабой хвароба. Старанна, рупліва – апантана, з вар'яцкай упэўненасьцю ў тым, што наша праца зможа зьмяніць сьвет да лепшага. Па крысе ўзьнікалі выявы: твары людзей, якія разбурае хвароба. Зьнішчэньне зьнешняй абалонкі... Карціны не выклікалі па-талагічных адчуваньняў: акуратныя, шэра-алавяныя выявы... Калі па-лотны стаялі адвернутыя да сьцяны, то праз загрунтаваную срэбна-цёплую тканіну праступала хвароба, абрысы язваў – сьляды сьмерці...

Менавіта за карціны, за «Страшны суд» рэстаўратары выгналі і мяне, і майго сябра Валодзю з працы, з касьцёлу, з храма, з Мсьціслава.

Мы зьехалі аўтобусам разам з няскончанымі карцінамі, упэўненыя ў сваёй праўдзе – да выбуху рэактару на Чарнобыльскай станцыі заставалася сем гадоў...

Ня часта, але бывае, што пры сутыкненьні з незразумелым, невытлумачальным, непазьбежным – душа сьціскаецца, зьмяншаецца да маленькай чорнай кропкі... Адчуваеш поўную бездапаможнасьць перад жыцьцём... І тады разумееш, што застаўся сам на сам, а той, хто вёў, падказваў – адыйшоў, пакінуў цябе на дарозе, і невядома ці вернецца, згадае пра тваё існаваньне і дасьць паратунак...

...Анёл на дарозе. Вялізны, заляпаны гразёй, пыльны, а таму нават колер вызначыць немагчыма, джып імчыць па шашы. У машыне бліскучае і чыстае – працертае шчоткамі пярэдняе шкло. Нумары (транзітныя) прачытаць немагчыма, бо іх запэцкалі знарок.

Пра што могуць гаварыць Кастусь з Віктарам? Зразумела пра грошы, жанчын, гарэлку, да іншыя ненадакучлівыя і дасягальныя кайфы. Яны пераганяюць скрадзены ў Нямецчыне, перакінуты ў Польшчу і там набыты ў пана з цяжказапамінальным прозьвішчам, амаль што новы аўтамабіль. Машыну вядуць па чарзе – трыста кіламетраў адзін, кароткі прыпынак, потым мяняюцца месцамі. Сьпяшаюцца, пакуль яшчэ ёсьць магчымасьць пасьпець да Піцэру ў час, зразумела, калі ўсё будзе добра. Харчаватца даводзіцца ў машыне.

Восень. Кастрычнік. Краявіды абапал шашы бязрадасныя, над даляглядам нізкія і цяжкія, як тыя мяхі з зямлёй, хмары. Асфальт то чорны – намачыў дождж, то шэры і пыльны. Па шкле – то касья ручаі бягуць і шчоткі ледзь пасьпяваюць скідваць ваду, то сонца б'е ў твар, у пачырванелыя вочы.

Перагоншчыкі колькі дзён няголенья, а таму твары зьвераватыя, як у кіношных бандытаў-дыверсантаў, стомленыя: хваляваньнямі, увагай памежнікаў, мытнікаў, паліцыянтаў, аўтаінспектараў... У машыне смурод ад тытунёвага дыму, поту, брудных шкарпэтак, вэнджанага мяса і мокрай вопраткі. Пакуль усё добра – мяжу прайшлі, адно ня выпаліся ў доўгай чарзе, едуць па сваёй зямлі, па Беларусі. А са сваімі і дамаўляцца прасьцей, калі што якое. Машына добрая – новыя машыны ўсе добрыя, кожны ведае. Пра «Джып» размовы забароненыя – можна сурочыць. Кастусь трымае сотку, ці сто дзесяць – гэта яго ўлюблёная хуткасьць. Віктар – дзевяноста пяць, а калі траса вольная – прыціскае пад сто трыццаць. Эх, неба, неба! Зноў дождж, чорна-алейны асфальт і даводзіцца скідаць хуткасьць...

...Дарога зачароўвае, закалыхвае, цягне ў сон. Кастусь пачынае ківацца і засынае... Віктар выкалочвае з пачка цыгарэту і запальвае. Машына імчыць. На твары Віктара засяроджанасьць. Ён, пакуль Кастусь сьпіць, абганяе ўсе машыны: палахлівыя легкавікі, нахабныя вялізныя фуры,

трактары, аўтобусы. Джып дазваляе імчаць і адчуваць сябе гаспадаром трасы.

Кастусь уздрыгвае, расплюшчвае пачырванелыя вочы, скрабе няголеныя шчокі, трэ кулакамі вочы, лаецца: на дарогу, надвор'е, на сваё жыцьцё, перапоўненае клопатамі і збольшага непрыемнасьцямі... На пытаньне «дзе мы?» адказу не атрымлівае. Бярэ пластыкавую бутэльку і п'е мінералку. Вада цячэ па падбароддзі, па вопратцы, ліецца на падлогу, на гумовы дыванок. На заўвагу, што хопіць паскудзіць машыну, Кастусь адно грэбліва моршчыцца і пасьміхаецца, машына ж не яго... Кароткі прыпынак. Мужчыны мяняюцца месцамі і джып зрываецца, імчыць на Піцер, да якога, калі верыць указальніку, шэсьсот кіламетраў...

На ўскраіне, у мікрараёне з аднолькава-шэрымі дамамі Віктар вылазіць з джыпа і тэлефануе. На твары спакой і засяроджанасьць. Слухаўку здымаюць хутка. Прыемны жаночы голас. Віктар просіць паклікаць да тэлефона мужа. У адказ чуе прабачэньні і прапанову патэлефанаваць на наступны дзень, бо муж зьехаў у Петразаводск па пільных справах і вернецца заўтра. Віцька вешае слухаўку і бяжыць да машыны. Шэрая восеньская раніца з пахмурнымі постацямі і чырвонымі агеньчыкамі цыгарэтаў. Віктар лаецца, кляне гандляра піламатэрыяламі для якога прыгналі джып. Кастусь пасьміхаецца... А што сварыцца? Ва ўсіх справы... Можна адпачыць, зрабіць кароткае сьвята.

...Віктар – да сястры: адпачыць, памыцца, перабачыцца, а Кастусь загуляў. На наступны дзень перагоншчыкі сустрэліся. Віктар, як зазірнуў у машыну, так і «завёўся». Ён пачаў клясьці Кастуся, які так убрудзіў джып, быццам сьвіней ім вазіў. На гэта Кастусь аджартаваўся, стомлены і спакойны. Ён удакладніў, што не сьвіней вазіў, а піцёрскіх «цёлак»...

Віктар патэлефанаваў гандляру піламатэрыяламі, якому прыгналі джып. Слухаўку ўзялі імгненна, як чакалі. Не жаночы, знаёмы голас, а раздражнёны мужчынскі, паведаміў, што гаспадара кватэры застрэлілі ўчора ў Петразаводску, а пахаваньне адбудзецца праз тры дні. Віктар хацеў перапытаць, удакладніць, але слухаўку кінулі...

...Спачатку не паверылі. Кастусь нават выпіць прапанаваў, каб «пераварыць» навіну. Параіліся і ўзрадаваліся. Машына цяпер належала ім. Яе падзяліць немагчыма, а вось грошы можна. Пачалі прыкідваць каму, дзе, а галоўнае, за колькі збудуць крадзены (цяпер двойчы) джып. Кастусь узяўся чысьціць, месці, мыць салон. А што, машына – яго уласнасьць. З Піцэру выехалі вясёлыя. Каму няшчасьце, а ім «карта легла», пашанцавала нарэшце, як ніколі. Набралі цыгарэтаў, потым пітва, ежы і памчалі да дому, на Беларусь.

Да мяжы ехалі і ўзбуджана размаўлялі. Прыхаваныя крыўды нягадвалі, а таму і сварыцца нагоды не было. Пасьля аўтазапраўкі памяняліся месцамі. Віктар машыну шкадаваў, бо пачаў падумваць, а ці не набыць яе сабе...

Адразу за мяжой, можа кіламетраў дзесяць праехалі, убачылі дзяў-

чыну ў чырвоным, як кроў, паліто. Яна стаяла пры дарозе, вецер раскідваў чорныя валасы. Кастусь прапанаваў падхапіць «цёлку», каб весялей ехаць – Віктар катэгарычна адмовіў, нават хуткасьць ня скінуў. Кастусь пакрыўдзіўся і з паўгадзіны маўчаў. Попел збіваў на гумовы дыванок пад нагамі, ведаў – Віцьку гэта раздражняе і злуе.

Салдата ўбачылі здалёк, стаяў побач з указальнікам: вецер адкідаў то адно крысо доўгага шыняля, то другое, падняты каўнер, пляцак... Кастусь прапанаваў, хоць ведаў напэўна, што сябар адмовіць падхапіць-падкінуць салдата. Джып праімчаў побач, салдат адварнуўся, забінтаваная рука апусьцілася...

Машына спынілася, паехала да салдаціка заднім ходам. Кастусь адчыніў дзверы. Салдат, гадоў дзевятнаццаці, ня больш, з дзіцячым, ружовашчокім тварыкам, залез у цёплы салон... Віктар злаваў і маўчаў, калі Кастусь пачаў выхваляцца, што гэтая машына належыць ім. Салдацік не дзівіўся, не захапляўся, не распытваў...

А вось што за бяда з ім здарылася, і чаму рукі забінтаваныя, як Кастусь ні дамагаўся, даведацца ня змог. З брудных бінтоў тырчэлі кончыкі пальцаў, ружовыя, як крэветкі, з рэшткамі белых, як лушпіньне яек, пазногцяў. Салдат зацяўся, змоўк, быццам анямеў. Ад цяпла, а можа ад хуткага руху ён задрамаў, шапка ўпала з галавы, і ён прахапіўся, пачаў спалохана шукаць яе. Кастусь з Віктарам сьмяяліся. Салдацік пачырванеў і сказаў мужчынам, што яны злодзеі, бандыты... Папрасіў спыніць машыну. Сам пачаў спрабаваць адчыніць дзверы...

Джып стаў, салдат выскачыў на дарогу, няўмела закінуў на плячо пляцак, надзеў шапку і ў незашпіленым доўгім шынялі пайшоў полем.

Віцька з Кастусём памянліся месцамі. Крануліся. На полі салдата не было відаць, як растаў у паветры.

З паўгадзіны ехалі моўчкі, раздражнёныя, злосныя. Абагналі колькі вялізных лесавозаў і зразумелі, што калі ня вып'юць кавы – пазасынаюць. Кавярня пры дарозе. Спыніліся, перайшлі шашу. На джып наляцеў лесавоз з даўжэзнымі абчасанымі бярэнамі...

Новая машына ператварылася ў пакарабачанае жалеза, пабітае шкло, раструшчаны пластык... Кастусь і Віктар стаялі на другім баку шашы, у якіх трыццаці кроках ад месца аварыі, гарачая кава апякала пальцы нават праз тоўстае шкло...

Я бязмэтна ішоў па вуліцы. Асфальт блішчэў і плыў пад нагамі. У вушах працягваў гучаць голас Кастуся Троса. Душа сьціснулася да чорнай кропкі. І не было ў ёй ні спагады, ні спадзяваньня, ні шкадобы. Чорная кропка вісела ў пуштаце.

Верасень-кастрынік 2003.

БЕЗНАЗОЎНАЯ РАКА

I.

Хлопчык спаў гадзіну. Праз сон пачуў тупат, але не зразумеў, што гэта: гукі, народжанья памяцьцю аб пражытым дні, ці... Расчыніліся

дзьверы і ў пакой увайшоў бацька. Успыхнула сьвятло – зьнішчыла цемру і пакінула чорным адно прамакутнік акна, за якім была ноч. Хлопчык інстынктыўна павярнуўся тварам да сьцяны, да цемры. Бацька наблізіўся і паклаў халодную далонь на плячо сына, нямоцна сьціснуў пальцы. У голасе за ўпэўненасьцю, можа празьмернай, хавалася хваляваньне. На твары застыла разгубленасьць, у вачах то зьяўляўся, то зьнікаў сполах. Плямістая камізэлька са шматлікімі кішэнямі, такія ж порткі і чаравікі на тоўстай падэшве, не рабілі мужчыну ваяўнічым і самаўпэўненым. Ён нярвова сьціскаў і расьціскаў пальцы...

Хлопчык зьбіраўся хутка. Так хутка, як ніколі раней. Пры гэтым, заняты, захоплены пошукамі і складаньнем, увесь час намагаўся прыгадаць, чым жа скончыўся сон: каляровы, доўгі і неверагодна яркі. У якім жа месцы бацькаў голас перасек нітку, тонкую і жывую, напцяую, як жылка, калі на кручку трапечачца вялікая рыбіна. Тую нітку, якая зьвязвае сапраўднае з несапраўдным, жывое і існае з прыдуманым.

Плэер, дыскі, ліхтарык, дзьве вуды з катушкамі, цёплы швэдар, ваўняныя шкарпэткі, бляшанкі з кручкамі, грузікамі, паплаўкамі, старыя джынсы, гумовыя (ярка-сінія) боты, сьцізорык: а як жа без яго...

Бацька са спачывальні – там жа ва ўбудаванай шафе знаходзілася жалезная скрыня, высокая, заўсёды замкнёная, вынес стрэльбу і патранташ, паклаў на сярэдзіну стала, навідавоку. З лядоўні пачаў даставаць і перакладаць у кардонную скрыню ежу. Чатыры пляшкі гарэлкі леглі на торбачкі з крупамі. Мужчына ўсё рабіў моўчкі і хутка, быццам перад вачамі меў доўгі, шмат разоў пераправераны сьпіс. Ён дзейнічаў спрактыкавана, нібыта штотыдзень вось так хутка даводзілася зьезджаць з дому.

За два разы бацька з дванаццацігадовым сынам перанеслі ўсё неабходнае з кватэры ў машыну пад пад'ездам. Хлопчык зірнуў на гадзіннік – палова на першую. У іх кватэры на трэцім паверсе пачало згасаць сьвятло ў вокнах: спачатку ў спачывальні, потым у гасьцёўні, кухні і перадпакоі... Бацька зьявіўся на ганку з коўдрамі і падушкамі, на плячы вісеў патранташ, а стрэльба ляжала на падушцы, як спала. Рэчы зьніклі ў багажніку, пстрыкнуў замок. Хлопчык цёр кулакамі вочы. Машына выехала з паўцёмнага двара на праспект, які падаўся ноччу неверагодна шырокім, паімчала на ўсход. Хлопчык спрабаваў пералічыць у памяці ўсё, што захапіў, хоць і разумеў, што калі на нешта забыўся, вярнуцца не атрымаецца...

За горадам бацька спыніў машыну і загадаў сыну перасесьці. Там, на заднім сядзеньні, паклаўшы галаву на цагейкавы каўнер бушлата, хлопчык заснуў...

II.

Шырокі і брудны «Форд» зьехаў з асфальта шашы на гравійку і спыніўся, а рухавік працягваў вуркатаць. Шэры ад пылу, як ніколі

нямыты, легкавік з мінуту вуркатаў побач з бетонным слупам, на якім не было ўказальніка, а потым змоўк.

Трое мужчынаў выйшлі з машыны. Гравійка, шэра-вільготная, паблісквала белымі каменьчыкамі і крокаў праз пяцьдзсят прападала ў шчыльным тумане – там пачыналася лагчына.

Мужчына ў шэра-чорным, як скура жабы-рапухі, камуфляжы з маёрскімі зоркамі на пагонах і цёмнай ад поту сьпінай запаліў цыгарэту.

Другі праціраў шкельца гадзінніка рукавом швэдара і заціскаў пад пахай перакладзеную ў колькі столак навіюткую мапу.

Трэці – кіроўца-маладзён адарваў травінку і ўзяўся яе грызьці. Травінка тырчэла з роту, як зьмяінае джала, уздрыгвала, трымцела.

— Мы вось тут, чуеш, Франц. На маім чатыры – трыццаць дзеве, — сказаў і мезенцам скінуў кроплю з каляровай сьлізкай паперы мужчына па мянушцы Кіслы.

— І што з таго, што мы тут. І я тут, і ты тут... — тонкім, не па паставе голасам адказаў Франц і пачаў прысядаць.

— А ён там? – кіроўца-маладзён углядаўся ў туман, жаваў травіну, а потым падняў з дарогі каменьчык, белы, як яйка, і шпурнуў у кусты алешніку. – Недзе там...

Туман пачынаў мяняць колер. Ён ружавеў зверху, а над самай зямлёй рабіўся бэзавым. Быццам зверху ў малако трапіла кропля крыві, а зьнізу атраманту.

— Дзевыры зачыні, камароў наляціць, – загадна сказаў Франц і шпурнуў недапалак у траву.

Бухнулі дзевыры не старога, але добра такі дабітага «Форда», і стала ціха-ціха. І ў гэтай цішыні, птушкі яшчэ не сьпявалі, зьявіўся незразумелы гук. Нечым ён нагадваў бразгат зброі на плячы салдата, звон маністы, бразгат ключоў на дне кішэні... Гэта быў гук, народжаны ў тумане – незразумелы, таемны. Мужчыны наблізіліся да машыны. Ад капоту ўздымалася пара.

Незразумелы гук павольна набліжаўся.

— Бля...— прамовіў сьвісьцячым шэптам Франц.

— Што гэта? – маладзён-кіроўца кінуў складзеную мапу ў машыну.

З каляровага туману ўзнік чорны конь. Вялізны, з доўгай грывай, а за ім, на тонкіх нагах, выбегла на сярэдзіну гравійкі цыбатае жарабя.

— Конь!

— Кабыла!

— А якая розьніца?

З шыі кабылы зьвісаў і прападаў у тумане доўгі ланцуг.

— Стой! – пачуўся стомлены голас, і на дарогу выйшаў высокі мужчына ў гадах.

Кабыла зрабіла колькі крокаў і стала. Мужчына пасьпеў схапіць ланцуг.

— Каб ты здохла, халера! – нягучна і ўзрадавана сказаў ён і таргануў за ланцуг.

— Можа спытаць, Франц?

— Стой!

Гаспадар чорнай кабылы і прыгожага жарабяці пастаяў хвіліну на краі туману, падзівіўся на пыльны легкавік побач са слупам, на трох незнаёмцаў, разьвярнуўся і прапаў, як праваліўся, у тумане. Адно ланцуг яшчэ бразгаў і пазвоньваў, але яго гук больш не здаваўся незразумелым, а таму таемным. Нарэшце і гук прапаў.

III.

На хутары хлопчыку было добра. Яму падабаліся вялізныя ліпы, на якіх гулі пчолы, старая шаматкая бяроза і бясконца колькасьць пахаў, якія прыносіў вецер.

А больш за ўсё падабалася безназоўная рака. Зразумела, што ў яе мелася, як і ва ўсяго на гэтым сьвеце, імя. Да ракі ад хутару, калі ісьці напраткі – зусім недалёка, можа сотні тры крокаў. А вось да вёскі, якая месцілася пад сінім лесам, амаль на даляглядзе, далекавата. Для хлопчыка і вёска была безназоўнай.

Тут, на хутары, ён быў упершыню. Ніколі раней бацька яго сюды не приводзіў і нават не казаў пра яго існаваньне. А калі нечага ня ведаеш, то яно для цябе і не існуе. Чаго ня ведаеш – таго і няма.

Ён, хлопчык, прачынаўся вельмі рана, ці не за паўгадзіны да світаньня. У прыцемках, за шклом, ярка зьзялі шматлікія зоры, хлопчык хутка навобмацак апранаўся. Калі нечага не знаходзіў, то сьвяціў сабе ліхтарыкам. Браў вуды і ціха сыходзіў. Ежу гатаваў сабе з вечару (чорны хлеб, дзьве лусты, масла, сыр і скрылікі марынаваных агуркоў). Бу-тэрброды ляжалі ў брызентавай торбачцы, якая стаяла на падвакоўні. Пакарабачанае вядро вісела ў цёмных сенцах на вялікім цьвіку, вуды стаялі побач.

Штодня, на сьвітаньні, па мокрай ад расы траве, ён ішоў да ракі, якая хавалася ў тумане. Над сувоямі туману, як горы, парослыя лесам, цямнелі купы вербаў. Адна зорка, проста над вербамі, гарэла неверагодна ярка. Але і яна была безымяннай.

Пах ракі набліжаўся з кожным крокам: жывы, шчыльны, мяккі...

Зломіш травінку, расьцісьнеш у пальцах доўгі лісьцік аеру, а ён духмяны. Вада, паветра, рэчы, гукі, словы – тут усё мела пах і колер. Тут усё было жывым, сапраўдным – нават цішыня і тая дыхала. Тут хоць і ня стомлены цяжкай працай і доўгім пражытым днём, хлопчык салодка засынаў, спаў бяз сноў, а прачынаўся бадзёрым.

Ён увайшоў у туман і пачуў раку...

Яна сычэла, булькала, вуркатала ў карэньні вербаў і трысьнягу.

Бухнула вялікая рыбіна. Па вадзе яшчэ беглі хвалі, але рыбіну ён ня ўбачыў – не пасьпеў. І падумаў, калі на імгненьне прыпыніўся, што ніколі не атрымліваецца, каб спачатку ўбачыць, а потым пачуць. Заўсёды наадварот: спачатку ўдар, усплёск, гук... Адно хвалісты сьлед бяжыць па вадзе, але і ён хутка зьнікае, быццам нябачны прас разгладжае хвалі на паверхні цёмнай, яшчэ начной вады.

IV.

Мужчыны паселі ў машыну, рухавік затахкаў, захрабусьцелі каменьчыкі пад коламі і «Форд» няпэўнага колеру заехаў у падфарбаваны сонцам туман. Ехалі павольна, як на пахаваньні, быццам колы намацавалі дарогу.

Той, у шэра-чорным камуфляжы, нярвова паліў і зьбіваў попел сабе пад ногі. Кіроўца, самы малады (яму крыху за дваццаць), да каламуці ў вачах узіраўся ў туман, хапаў пакамечаную анучу і пачынаў церці перад сабой шкло, а яно амаль імгненна рабілася вільготным. Вільгаць хутка зьбіралася ў кроплі, і яны зьбягалі... На тым месцы, дзе звычайна месціцца магнітола, чарнела дзірка, з якой віселі рознакаляровыя ніткі дроту.

— А ты ўпэўнены, што так трэба ехаць? – спытаў Франц і зацягнуўся.

— Дай даб'ю!

— На, – пакамечаны пачак цыгарэт паляцеў на задняе сядзеньне, на калені Кісламу.

— Здаецца гэтай дарогай ехалі, – з сумненьнем прамовіў кіроўца і нярвова перакінуў пагрызеную травіну ў роце з боку на бок.

Машына раптам спынілася.

— Што? Чаго стаў?

— Там нехта ёсьць, – кіроўца цёр шкло.

З туману выбегла рудое танканогае жарабя, з кароценькай, як знак абрэзанай, грывай-шчоткай, матлянула хвостом...

Высокі мужчына з чорнай, а ў тумане, як мокрай кабылай, стаяў на краі дарогі. І ён сам, і кабыла, цыбатае жарабя правялі позіркам легкавік. Мужчына таргануў за повад, грывнуў ланцуг, і яны ўтрох сышлі з гравійкі на толькі ім вядомую, і ў тумане нябачную сьцежку.

Кіламетры праз чатыры гравійка скончылася.

— Здаецца, тут паварочвалі... Лес быў, – няўпэўнена прамовіў кіроўца-маладзён.

— Ня бачу лесу, – Франц адкаркаваў бляшанку з півам, зьлізнуў пульхную пену і пачаў піць.

— Мне пакінь, чуеш?

— Перакалацілася.

Легкавік выехаў з лашчыны і апынуўся ў цёмным ельніку. Давялося пазачыняць вокны. Яловыя лапкі білі па шкле, хвасталі машыну, размазвалі пыл, зьмешвалі вільгаць з брудам.

— Стас сказаў, каб да вечару вярнуліся з ім, – пачулася з задняга сядзеньня.

— Вернемся, а куды дзецца... – Франц высмактаў піва да апошняй кроплі, расьціснуў бляшанку, і перадаў праз плячо. – На, попел зьбівай, разумнік.

V.

Учора з раніцы хлопчыку пашанцавала. Ён злавіў трох галаўнёў, ладнага акуня і сем плотак. Ён паразумеўся з ракой, хоць і ня ведаў

яе імя, адчуў да яе павагу і зьявілася ўпэўненасьць, што ён заўсёды зможа злавіць рыбу.

Адну вуду закідаў пад бераг і паглядаў на белае пёрка паплаўка зрэдку. Пад берагам, у глыбокай яміне, вада амаль не плыла, толькі закручвалася, ледзь заўважна. Другая вуда закідалася далёка ад берагу і паплавок павольна плыў аж пад самыя вербы, пакуль не рабіўся ледзь бачнай рыска-кропкай. Там, пад вербамі звычайна і трапляліся палахлівыя і асьцярожныя галаўні. Выцягваць іх адтуль, здалёк – сапраўдная асалода.

Хлопчык сядзеў на перакуленым вядры і ўздрыгваў ад ранішняй прахалоды, з вербаў сыпаліся на рукі і шыю буйныя кроплі. На тонкай травінцы-мяцёлцы сядзела страказа, яна яшчэ не прасохла, крылы зліпліся, і яна, нават пры вялікім жаданьні, паляцець не змагла б.

Ён асьцярожна, мокрымі і халоднымі пальцамі, узяў яе за хвост, патрымаў колькі, а потым кінуў у раку. Плынь ціха панесла яе, закруціла. Страказа варушыла крыламі, моршчыла шкло паверхні. Плыла, плыла, плыла і раптам знікла. Бязгучна, толькі кругі пабеглі...

Бацькі думаюць, што іх дзеці ня вельмі разумныя – што яны зусім дзеці і ў жыцці не абазнаньня, але насамрэч ня гэтак. Хлопчык у свае дванаццаць разумеў значна больш, чым меркавалі бацькі.

Гадоў да дзевяці хлопчык глядзеў на бацьку зачаравана, меў абсалютную ўпэўненасьць, што яго бацька – сама дасканаласьць, пры чым ва ўсіх пытаннях.

Цяперака ж бачыў і няровную мітусьлівасьць, і спалоханасьць-разгубленасьць, якую бацька спрабаваў хаваць, не паказваць, але атрымлівалася непераканаўча. Нават ня сполах, а сапраўдны жах жыў у вачах, быў прыклеены да твару, трымцеў у голасе, у кожным сказе, слове, гуку...

Хлопчык засынаў, а бацька сядзеў за сталом, засланым цыратай, з бутэлькай і шклянкай, круціў прыёмнік, прыслухоўваўся да галасоў дыктараў, аднастайна ўпэўненых, а таму ідыёцкіх. А за сьценамі дому, ускрыквалі ў цемры начныя птахі, іржалі, далёка-далёка пад вёскай, коні...

Як толькі навіны заканчваліся надвор'ем і пачынала гучаць музыка, бацька пераключаўся на іншую станцыю, ці хвалю, а хлопчык засынаў.

VI.

Легкавік няпэўнага колеру вынырнуў з лесу. Сьвяціла нясьцёрпна яркае сонца, біла проста ў вочы. Кіроўца-маладзён і Франц адначасова адпусьцілі брылькі, але сонца вісела нізка, і гэта амаль не дапамагала. Яны мружыліся, крывіліся, прыкрывалі вочы далонямі. “Форд” ледзь сунуўся, цяжка перавальваўся па разьбітай трактарамі дарозе.

У тры бакі разгарнулася панарама. Менавіта такія краявіды здымаюць фатографы для тоўстых альбомаў: краявіды – візітоўкі краіны. Луг, поле і стужка ракі са старымі вербамі па берагах. Над ракой вісеў залацісты туман, а вада дзе-нідзе сьляпуча зіхцела. Неба сіняе-сіняе

з празрыстай квадрай і кропкамі птушак. Шэрая чапля ляцела над ракой, цяжка ўзмахвала крыламі.

— Стой, адліць трэба! – загадаў Франц.

— Вунь там, – кіроўца паказаў на раку, на цёмную купку дрэваў, амаль на даляглядзе.

Усе трое зрабілі сваю справу з задавальненнем. У Франца з-пад шэра-чорнага плямістага камуфляжу выпаў у траву пісталет. Ён нязлосна мацюкнуўся, зашпіліўся, падняў зброю і выцер крысом курткі, пахукаў, як на азяблыя рукі і запаху пад пас. Пісталет быў халодны да непрыемнасьці, і гаспадара зброі аж калатнула.

— А як праз раку? – спытаў у маладзёна-кіроўцу Кіслы і прыкрыў вочы складзенай мапай, пачаў углядацца.

— Можна праз мост і праз вёску...

— А яшчэ як?

— Ня ведаю... Я тут толькі раз быў. Ноччу прыехалі, па цемры і зьязджалі: восень, дождж, брыда.

Усе трое нерваліся. Маладзён-кіроўца грыз травіну і без супыну цёр няголеныя шчокі.

Па разьбітай трактарамі дарозе легкавік не даехаў да кладкі, вузенькай – не разыйсьціся, і разьвярнуўся, стаў у стракатым цені старой разгалістай вярбы.

— Пайшлі, – ціха, ціха, але ўпэўнена загадаў Франц і абцягнуў крысо плямістай курткі.

Яны дайшлі да кладкі, да трох зьвязаных дротам і сьцягнутых сталёвымі скобкам абчасаных асінавых жэрдак.

Кладка прагіналася ці не да вады, пахіствалася. Плынь калыхала доўгія ярка-зялёныя водарасьці. Паблісквалі срэбнымі бакамі імклівыя, як тыя іскры, рыбка.

Першым раку перайшоў Франц. За ім рушыў Кіслы, а кіроўца ўсё стаяў і стаяў перад ракой.

Франц і Кіслы спыніліся на пагорку, павярнуліся да ракі. На твары Франца паблісквалі чорныя акулёры, а калашыны амаль да каленяў былі мокрымі ад расы.

Маладзён перайшоў раку і спыніўся. Потым нагнуўся, стаў на каленцы, набраў у прыгаршні вады і плёхнуў у твар, а потым яшчэ і яшчэ.

— Пайшлі! Разьвёў...

— А вада цёплая – сам сабе сказаў кіроўца і рушыў па цёмным сьледзе амаль падбегам.

VII.

Чырвонае з белым пасам пёрка паплаўка, вуды, закінутай у ціхае глыбокае месца пад берагам, хіснулася, загайдалася, а потым хіснулася яшчэ двойчы. Хлопчык убачыў гэта краем вока. Пачырванелыя ад сьвітальнай прахалоды пальцы высьлізнулі з задоўгіх рукавоў тоўстага швэдара. Чырвона-белае пёрка выперла з вады, паплавок упаў на бок і закруціўся на паверхні, быццам вада зьмяніла, прычым

імгненна, сваю шчыльнасьць – зрабілася цвёрдай, як шкло. Ледзь бачная жылка, што да гэтага моманту вісела над паверхняй упала на ваду. Заўчасна зрудзелы, ссохлы лісьцік вярбы зачапіўся за жылку і пацягнуў яе. Хлопчык, як вучылі, палічыў да пяці... Азяблыя пальцы леглі на вудзільна, сьціснулі яго. Павольны ўзмах, жылка напялася, з яе веерам сыпануліся кроплі, катушка піснула і застракатала. Нябачная рыбіна пайшла ўбок, потым супраць плыні, потым пад супрацьлеглы бераг у трысьнёг. Дазволіць рыбіне ўбіцца ў траву – страціць яе...

«Галавень?.. Акунь?.. Лешч?..» – сутаргава разважаў і круціў ручку катушкі хлопчык. Ён, як мог, стараўся ня даць нябачнай пакуль яшчэ рыбіне слабіну, трымаў вуду сагнутай, а жылку напятай. Пластыкавае вудзільна выгіналася, уздрыгвала, жылка трымцела – вось-вось парвецца...

Нарэшце кілаграмовы лешч, стомлены барацьбой, а можа спаралізаваны болем ад загнанага ў рот кручка, падняўся з глыбіні, цьмяна бліснуў бронзавай лускай і вывернуўся, лёг на бок. Хлопчык, зусім па-даросламу, падвёў рыбіну да берагу і на імгненне разгубіўся... А потым апусьціўся на калені: вуда ў левай, а правай рукой сьціснуў сьлізкую, цвёрдую галаву ляшча і спрытна выкінуў рыбіну на бераг, у траву, да перакуленага ядра.

Пляскаты, як патэльня, склізкі лешч заскакаў, зыхаючы ротам і давалася яго прыціснуць далонямі да зямлі, прытрымаць.

На гадзінніку было пяць – семнаццаць...

Рукі хлопчыка калаціліся ад стомы і хваляваньня. Ён шмыгаў носам і выціраў рукавом мокры твар, раз-пораз кідаў пераможныя позіркы на рыбіну і часта дыхаў. Калі б ён быў дарослым, то напэўна б мацюкнуўся з асалодай, а потым выбіў з пачка цыгарэту, і каб перамагчы, пазбавіцца хваляваньня – запаліў. Але яму было толькі дванаццаць...

Шэрая чапля ляцела над трысьнягом. Вялікая, цяжкая, але настроеная і прыгожая. Адно бачыць вялікую птушку ў тэлевізары, і зусім іншае вось так, калі сядзіш побач з вадой, і чуеш узмахі яе крылаў...

Хлопчык правёў позіркам чаплю і заняўся сваімі справамі. Вялікі чарвяк, вялікая рыбіна.

Пальцы, якія яшчэ чвэрць гадзіны таму здаваліся азяблымі і непа-слухмянымі, спрытна знайшлі ў кансароўцы самага лепшага чарвяка: вялікага, пругкага і рухавага.

Чарвяк выгінаўся, спрабаваў высьлізнуць, але вастрэй кручка тройчы пракалола яго, прашыла наскрозь, зрабіла жывое адным цэлым з мёртвым жалезам.

Хлопчык трымаў кручок за жылку і задаволена разглядаў чарвяка, які працягваў выгінацца. Узмах вудзільнам, асьцярожны, ціхі і можна сесьці, адкласьці вуду і чакаць, чакаць...

Спачатку ён убачыў дзьве цёмныя постаці, а потым трэцюю. Мужчыны ішлі ад кладкі на пагорак, паўз жытнёвае поле, кіраваліся да хутару.

Праз чвэрць гадзіны на пагорку зьявіўся мужчына з чорным канём. За імі бегла жарабя. Часам яно хавалася ў жыцце, прападала, каб потым выскачыць і ляцець наўздагон.

Лепш за ўсё ў краявідзе глядзіцца мужчына з касой на плячы, калі нагойстраная каса зрэдку блісьне, зырка ўспыхне на зялёным аксаміце травы. Вясковец, доўгагрывы конь і тонканогае жарабя перайшлі раку за паваротам. Хлопчык ведаў, што там за кустамі алешніку і вербалозу, безназоўная рака робіцца плыткай, па цвёрдым пяшчаным дне можна пераходзіць з берагу на бераг, пераязджаць на кані, пераганяць кароў...

На думку хлопчыка, лепей за ўсё ў краявідзе глядзіцца чалавек з вудай на плячы, але рыбакоў, акрамя яго паблізу не было.

VIII.

Высокае жыта, за сьцяной якога можна было ісьці і не прыгінацца, скончылася. Да хутару на пагорку засталася сотня крокаў. Франц перавёў дыханьне, зьняў і зноў надзеў цёмныя акуляры, якія зусім не пасавалі з маёрскай плямістай курткай.

Кіроўца грыз травіну.

Кіслы сеў і ўзяўся забэрсваць красоўку. Згаслы недапалак тырчэў з роту.

— Ты падыйдзеш адтуль, чуеш, Кіслы, — сказаў Франц і рукой намалюваў у паветры паўкола.

— А ён страляць ня будзе? – мокры матузок зацягнуўся тугім вузлом.

— Ты што, Кіслы! – Франц засьмяяўся.

— А калі ён там не адзін, — Кіслы падняўся на ногі і падскочыў.

— А з кім?

— З жанчынай, — сумна прамовіў кіроўца.

— Пайшлі.

— Стойце, пачакайце, глядзіце! – самы маладзейшы, кіроўца, выструніўся, амаль на дыбачкі падняўся.

Франц і Кіслы павярнуліся да ракі.

Над трысьнягом, над рэшткамі залатога туману, над гарамі-пагоркамі дрэваў і кустоў ляцела шэрая чапля, вялікая і такая дзіўная, што...

— Цаца! – прашаптаў кіроўца, амаль як дзіцёнак.

— Пайшлі, птушак ня бачыў... — Франц плюнуў і таргануў Кіслага.

— Знайшлі чым здзівіць!

Чапля сваім палётам паўтарала кожны паварот роднай для яе ракі...

IX.

Дзеці больш абазнаньня, чым лічаць дарослыя, іх веды пра жыццё глыбейшыя і часам больш дакладныя...

Хлопчык праз другія дзьверы, праз цёмныя і прахалодныя сенцы, па шырачэзных нефарбаваных масьніцах, яны нават ні рыпнулі, ні ўздыхнулі – не здрадзілі, прасьлізнуў у дом. Дзьверы і вокны ў доме былі расчыненыя і ён чуў галасы; варожыя, злосна-абыякавыя, але

каму з мужчынаў належаў тонкі, вісклівы, глухаваты, хто папярхнуўся і закашляўся – ён, зразумела, ня ведаў. А вось стогны і ўскрыкі – пазнаў імгненна. Ён чуў удары, лаянку, крыкі...

Фарбаваныя масьніцы ў самім доме таксама не рыпнулі. Хлопчык дзейнічаў без развагаў, як па раней прыдуманым і шмат разоў паўтораным сцэнары.

Стрэльбу і патроны, на другі дзень, як прыехалі на хутар, пасья таго, як прыбралі ў доме, бацька схаваў у высокую, паточаную шашалем шафу з філянговымі дзьверцамі. Шафа мела замочак і ключык. Яна стаяла за грубкай у спачывальні.

Хлопчык ведаў, дзе зброя!..

Хлопчыкі заўсёды ведаюць, дзе зброя!..

Яна там, у шафе, пад старым, зношаным зімовым паліто, вісіць на цьвіку... Шафа замкнёная, ключык у бацькі, у верхняй кішэні паляўнічай камізэлькі... Хлопчыкі ўмеюць і без ключоў адкрываць замкі.

Са сьцізорыка вышчаўкнулася бліскучае лязо. Яно прайшло ў шчыліну паміж дзьверцамі. Так хлопчык ужо рабіў колькі разоў, калі бацька зьязджаў у райцэнтр па ежу і, каб патэлефанаваць.

Лязо сьцізорыка падчапіла язычок замка. Націск – і язычок заскочыў у замок.

Зімовае паліто ўпала, абсела, амаль як паранены, ці п'яны чалавек пад сьцяной, сьціснулася. Стрэльба не падалася ні вялікай, ні цяжкай. Яна лёгка, без супраціву, пераламілася праз калена. Два патроны ў кішэнь, запэцканых, з наліплай лускай, джынсаў, а два ў чорныя сталёвыя норы. Стрэльба склалася. Куркі шчоўкнулі.

Ён дванаццацігадовы хлопчык, са зброяй у руках ішоў праз пакоі. Ішоў туды – на ганак.

Яго бацька, са зьвязанымі за сьпінай рукамі, ляжаў тварам у зямлю. Скронь і шчака чырванелі ад крыві.

Мужчына ў шэра-чорным камуфляжы з маёрскімі пагонамі чысьціў рукавом калашыну. Кіроўца-маладзён з травінкай, заціснутай зубамі, сядзеў на кукішках побач са зьвязаным і нерухомым хлопчыкавым бацькам. Кіслы з непадробнай увагай вывучаў разьбіты кулак і моршчыўся, быццам кулак баліць нясьцерпна – аж трываць неяк.

Хлопчык са стрэльбай стаяў за вакном. На яго твары адсутнічалі і хваляваньне, і здзіўленьне.

Кіслы з кіроўцам-маладзёнам паднялі хлопчыкавага бацьку, паставілі на ногі.

— Пайшлі, да машыны цягніце яго! – загадаў Франц сваім тонкім голасам.

Хлопчык толькі зараз зразумеў, чаму бацька не падае голасу. Яго рот быў залеплены шырокай празрыстай стужкай, ад вуха да вуха.

Кіслы штурхнуў зьвязанага ў сьпіну. Той хіснуўся і зрабіў колькі крокаў ад ганку.

— Франц, а кіндар яго дзе? – спытаў кіроўца.

— А табе справа?

— Стас і яго загадаў прывезьці.

X.

Дзвёры грывнулі-ляснулі, старыя, цяжкія, скразьняк расхінуў іх. На верхняй прыступцы нізкага ганку стаяў хлопчык з паляўнічай стрэльбай. Спакойны, рашучы, немітусьлівы, можа нават абыякавы да ўсяго, акрамя трох незнаёмцаў.

— Кіндар, — прамовіў, нават з нейкай радасьцю, кіроўца.

— Кінь стрэльбу! – ня вельмі цьвёрда загадаў Кіслы і зрабіў крок.

Хлопчыкаў бацька хістаў галавой. Вось зараз, а не тады, калі білі, калі схопілі – ён па-сапраўднаму спалохаўся...

Кіслы зрабіў крок, выставіў руку з разьбітым кулаком, наблізіўся да ўзброенага хлопчыка.

— Кінь, — крыкнуў Кіслы і падаўся наперад.

Стрэл быў гучны... Ніхто з дарослых яго не чакаў. Але з шасьці крокаў не патрапіць шротам немагчыма, асабліва, калі патрапіць жадаеш.

Шэрыя сьвінцовыя шарыкі, памерам з гарошыну, такія прыдатныя на грузікі, упіліся, разарвалі, развалілі живот Кісламу, павалілі, кінулі на зямлю. Ён зайшоўся ад пякучага болю, скурчыўся, пачаў заціскаць далонямі скрываўлены живот. Ён, які ня верыў у сур'ёзнасьць намераў хлопчыка, цяпер паверыў – уласная бездапаможнасьць і нясьцерпны боль – пераконваюць лепш за іншыя аргументы.

Травінка ў зубах кіроўцы стала нерухомай, як кавалачак дроту, умураванага ў сьцяну. Ён і сам скамянеў, адно вачамі пераводзіў, то на скрываўленага, смяротна-параненага Кіслага, то на дванаццацігадовага забойцу.

Рукі кіроўцы ўзьняліся дагары.

— Да што ты сьціш! – крыкнуў у сьпіну кіроўцу Франц.

Грывнуў другі стрэл. Ён быў не такі гучны, як папярэдні.

Буйны шрот ударыў маладзёну-кіроўцу ў твар, у шыю, у грудзі...

Франц і хлопчык колькі імгненьняў глядзелі адзін на аднога. Мужчына ня вытрымаў і пабег.

Хлопчык пераламіў стрэльбу. Дзвё гарачыя і бліскучыя гільзы, выпалі з руляў пад ногі.

Франц спыніўся. Ён згадаў пра сваю зброю, пра пісталет, схаваны пад курткай...

Хлопчык засунуў першы патрон і пачаў заціскаць другі. Патрон высьлізнуў, упаў, пакаціўся, засакаў на прыступках...

Франц набліжаўся няспешна. Хлопчыкаў бацька памкнуўся стаць паміж сынам і Францам, загарадзіць сына, але зачэпіўся за смяротна-параненага Кіслага і ўпаў.

Рука з пісталетам пачала падымацца.

Два стрэлы прагучалі адначасова...

XI.

Два стрэлы прагучалі адначасова...